

Cap a un ús crític de l'obra com a font d'investigació biogràfica: la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra», de Gregori Maians i Siscar

Towards a critical use of an author's work as a source of biographical research: the «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra», by Gregori Maians i Siscar

MAR MANYÉ DE GIBERT

marmanye@ub.edu

ORCID: 0009-0003-6673-2968

Universitat de Barcelona

Resum: Gregori Maians i Siscar escriu la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» (1737) a partir de l'obra del biografiat. L'actitud crítica i selectiva amb què l'erudit se serveix d'aquesta font, però, insinua que no hi diposita una confiança absoluta. Ben al contrari, l'ús que Maians proposa de la producció literària de Cervantes suggereix que comença a intuir els problemes inherents a compondre la vida del poeta a partir dels seus escrits. El treball estudia la utilització que l'erudit fa de la literatura, les raons per què l'aprofita i la convicció amb què l'empra, amb la voluntat, precisament, de determinar el grau de consciència de Maians respecte de les implicacions de l'ús documental de l'obra.

Paraules clau: Il·lustració, Gregori Maians, Cervantes, biografia, autoria

Abstract: Gregori Maians i Siscar writes the «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» (1737) based on the works of the biographe. However, the critical and selective attitude with which the scholar makes use of this source suggests that he does not place absolute trust in it. On the contrary, Maians' use of Cervantes' literary corpus implies a degree of understanding of the problems inherent in composing the poet's life from his writings. This study examines the scholar's use of this literature, the reasons why he decides to utilise it, and the conviction with which he employs it. This is done to determine Maians' level of awareness regarding the implications of the documentary use of the biographe's works.

Keywords: Enlightenment, Gregori Maians, Cervantes, biography, authorship

* Aquest article forma part de les activitats del projecte de recerca *Mimesis. Creación literaria, vidas de autor y poética en la edad moderna* (PID 2019-1109 86GB-I00), finançat pel MICINN.

DATA PRESENTACIÓ: xx/xx/2024 ACCEPTACIÓ: xx/xx/2024 · PUBLICACIÓ: 01/06/2024

1. Un primer apunt

El 1737, Gregori Maians i Siscar (Oliva, 1699 – València, 1781) publica la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra». L'aleshores bibliotecari del rei Felip V, que al llarg de la seva trajectòria escriu sobre «todo lo divino y humano» (Fuster 1969: 45), es lliura a aquesta empresa no per iniciativa pròpia, sinó com a resultat de l'encàrrec de John Carteret. Als anys trenta del segle XVIII, el lord anglès esdevé mecenes de la primera edició «monumental del *Quijote*» (Martínez 2001: 1202) i, d'acord amb el costum en voga, es preocupa que una vida de Cervantes li faci de paratext. És el consell de l'ambaixador Benjamin Keene que el porta a encarregar el prefaci a Maians, qui no triga a aplicar-se a «tan honroso precepto» (Maians 1738: III) i aviat n'envia tretze exemplars —de vint-i-cinc que n'havia fet imprimir— a Londres, on l'escriu es publica com a pròleg de la *Vida y hechos del ingenioso hidalgo don Quixote de la Mancha* (1738).

L'edició, revestida de «singular magnificència» (Maians 1737), és a cura dels germans Tonson, que l'estampen en quatre volums de paper holandès en quart les pàgines dels quals compten amb marges amplis i una tipografia elegant. Gairebé una setantena de gravats i il·lustracions enriqueixen encara més una publicació que, diu l'anècdota, havia de convertir-se en un obsequi per a la reina Carolina d'Anglaterra (Álvarez 2007).

Fos quin fos el destí previst per al text, es pot afirmar que la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» el transcendeix, perquè el 1740 l'escriu de Maians es tradueix al francès i el 1788 a l'anglès, dues dates entre les quals, a més, s'han comptabilitzat fins a tretze edicions diferents de l'original en castellà (Mestre 1972: LXXII-LXXV). Una curiositat creixent per la vida dels escriptors en llengua vulgar i, sobretot, el buit que l'obra de Maians omple en aquest sentit n'expliquen l'èxit. La *Bibliotheca Hispana Nova* (1672), de Nicolás Antonio, comptava amb una entrada dedicada a l'autor del *Quijot* i Ortiz de Zúñiga també incorporava en els seus *Anales* (1677) una frase sobre Cervantes. A més a més, s'havia debatut àmpliament quina era la pàtria de l'escriptor i hi havien dit la seva des de Tomás Tamayo de Vargas fins a Diego de Haedo. Aquests antecedents, però, són mínims i és comunament admès que «la *Vida de Miguel de Cervantes de Saavedra* de don Gregorio Mayans y Siscar no solo es la primera biografía del autor del *Quijote*, sino que supone también el primer estudio serio de la obra completa de Cervantes» (Rey / Muñoz 2006: 48). Maians mateix, de fet, és ben conscient d'inaugurar amb el seu text els estudis sobre l'autor i ho remarca des de la «Dedicatoria» amb què obre l'escriu, on subratlla també les dificultats inherents a l'empresa:

Un tan insigne escritor como Miguel de Cervantes Saavedra, que supo honrar la memoria de tantos españoles y hacer inmortales en la de los hombres a los que nunca vivieron, no tenía hasta hoy, escrita en su lengua, vida propia. Deseoso V. E. de que la hubiese, me mandó recoger las noticias pertenecientes a los hechos y escritos de tan gran varón. He procurado poner la diligencia a que me obligó tan honroso precepto, y he hallado que la materia que ofrecen las acciones de Cervantes es tan poca, y la de sus escritos tan dilatada, que ha sido menester

Mar Manyé de Gibert. Cap a un ús crític de l'obra com a font d'investigació biogràfica: la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra», de Gregori Maians i Siscar

valerme de las hojas de estos, para encubrir de alguna manera, con tan rico y vistoso ropaje, la pobreza y desnudez de aquella persona dignísima de mejor siglo» (Maians 1738: III-IV).¹

Cervantes, diu Maians, «no tenía hasta hoy [...] vida propia» i davant l'«honroso precepto» de «recoger las noticias pertenecientes a los hechos y escritos de tan gran varón» es troba amb poca informació sobre «las acciones de Cervantes». La raó d'aquesta exigüitat és doble: a l'escassetat d'escrits d'altres mans a què s'enfronta sempre l'autor d'una primera vida, s'hi suma, en el cas de l'artífex del *Quixot*, una mancança particularment acusada de documents d'arxiu. Ara, però, no resulta tan destacable la descripció de la dificultat com la confessió del mètode escollit per fer-hi front, que s'ofereix immediatament després: «la materia que ofrecen las acciones de Cervantes es tan poca, y la de sus escritos tan dilatada, que ha sido menester valerme de las hojas de estos». L'apunt s'ha adduït en abundància com a prova que «l'érudit ne put faire beaucoup mieux que de fouiller les textes de Cervantès, d'y piocher et sélectionner certaines informations d'ordre biographique ou données pour telles, de les ordonner avec style, cohérence et fermeté» (Zerari 2021: 138). Mai no s'ha subratllat, tanmateix, que la presència del comentari insinua que Maians percep aquest recurs com a problemàtic.

Des dels paratextos i, per tant, abans i tot de l'inici de la vida de Cervantes, el biògraf es preocupa d'advertir el lector que, mancat com es troba de documents, ha convertit el corpus literari en font principal. L'aclariment és destacable perquè fa d'un mètode acceptat i difós un mètode que, si s'empra, com a mínim cal advertir-ho. Quan Maians publica la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» fa segles que els mots dels poetes són font de dades per als biògrafs; com planteja Mary R. Lefkowitz a *The Lives of the Greek Poets* (1981), «ancient biographers took most of their information about poets from poets' own works» (1981: viii).²

Lluny de quedar restringit a les primeres vides d'escriptors, aquest procediment perviu en el temps i es referma com a tret consubstancial del gènere. Així doncs, segueix ben vigent durant l'edat moderna, tot al llarg de la qual la figura del poeta no deixa de ser una construcció deduïda de l'obra i un simple producte del text (Ruiz 2021: 423). Més encara, perdura allà enllà i ni tan sols avui es pot qualificar d'obsolet. El cas mateix de l'autor del *Quixot* ho demostra; a l'inici del seu *Cervantes, entre vida y creación*, publicat l'any dos mil, Jean Canavaggio es planya de l'escassetat de material d'arxiu entorn del personatge, i exposa com a alternativa evident l'opció d'abocar-se a la literatura:

la dificultad con que se enfrentan quienes pretenden acercarse al vivir cervantino: o bien dedicarse a la consulta de documentos y archivos, cuyo laconismo deja inevitablemente frustrado al que no se satisface de los pocos datos sacados de actas notariales y apuntes de cuentas, ajenos a la intimidad del escritor; o bien buscar esta intimidad en su obra, a riesgo

1 Se cita, ortografiada, l'edició de la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» inclosa en la *Vida y hechos del ingenioso hidalgo don Quixote de la Mancha* (1738), accessible en línia a la Biblioteca Digital Hispánica.

2 L'autora va publicar una segona edició del llibre (2012), on matisava la tesi de la primera versió.

de ceder a un espejismo: el testimonio de unas «fábulas mentirosas» que no han tenido nunca como fin el de llenar los vacíos de nuestra información (Canavaggio 2000: 11).

El fragment evidencia, però, que, encara que el mètode pervisqui, en varia l'estatus: si l'opció semblava en origen exempta de problemes, quan s'hi recorre avui es fa amb consciència que les «“fábulas mentirosas” [...] no han tenido nunca como fin el de llenar los vacíos de nuestra información». És precisament d'aquest canvi que s'ocupa l'article, perquè la consideració de l'obra com una font problemàtica, que de la mà de Canavaggio és del tot consistent, resulta que en l'erudit comença a intuir-se.

D'entrada, Maians inclou un primer esbós de la mateixa reflexió que apareix al pròleg de *Cervantes, entre vida y creación*. L'apunt de la dedicatòria, és cert, manca de la solidesa que adquirirà anys a venir, però pel sol fet d'introduir-lo l'erudit ja es distancia dels biògrafs que no vacil·len a l'hora d'erigir l'obra a la categoria de document. En altres paraules, Maians avança que «la fiction nourrit encore le récit de vie», que «la “fable” sert encore de sources documentaires» (Zerari 2021: 138), i en la decisió d'advertir-ho s'hi insinua una consciència incipient respecte de les implicacions de l'ús testimonial de la literatura.

Sobretot, aquest canvi que l'avís inicial comença a apuntar deixa alhora altres traces al llarg del text i la voluntat de l'estudi és, precisament, resseguir-les. En les pàgines que venen a continuació s'argumentarà que l'ús crític de l'obra com a document es pot intuir en la selecció de textos que Maians efectua. En comptes de convertir tots els escrits en font, l'erudit tria els testimonis i treu conclusions de diferent ordre segons la tipologia textual i el grau de literaturització que percep en cada obra. És especialment en l'estudi d'aquest procés de discriminació que se centra un article que abans, però, addueix altres proves de l'actitud crítica del biògraf. Concretament, es presenten com a segon i tercer símptomes de la consciència incipient de l'erudit –l'advertència de la dedicatòria seria el primer– la seva decisió de reduir al mínim la presència de notícies pròpiament biogràfiques i, alhora, les seves al·lusions explícites a la utilització preferible d'altres fonts. Un cop més, un indici i altre es deixen entreveure des de les primeres pàgines de l'obra, que és, per tant, on convé remetre's tot seguit.

2. Sense documents no es pot escriure biografia

Maians apunta en la dedicatòria que rep l'encàrrec de «recoger las noticias pertenecientes a los hechos y escritos de tan gran varón» (Maians 1738: iv). No hi anticipa, però, que, sense incomplir la primera part de la comanda de l'anglès, s'esforça més en l'execució de la darrera. Com l'índex de la biografia permet observar, Maians descriu –seguint un ordre cronològic– el lloc de naixement, el llinatge, els estudis, la professió, el captiveri, la malaltia i la mort de Cervantes; notícies pròpiament biogràfiques que obren i tanquen un text que, tanmateix, se centra en l'obra. Si cent vuitanta-tres paràgrafs conformen la biografia, tan sols una minsa quinzena s'ocupen del periple vital. L'erudit

mateix confessa, al bell mig de la vida, que en dedica el gruix consubstancial a la presentació i comentari del *Quixot*: «Todo esto se admira más en los libros que compuso del ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha. Este fue su principal asunto, y el desapasionado examen de esta obra lo será también de mi pluma en estos mis apuntamientos de su vida» (Maians 1738: 8). Com també es fa palès des del sumari, l'estudi d'aquesta novel·la es complementa amb la revisió d'altres escrits de Cervantes; concretament, de la *Galatea*, de les *Novelas ejemplares*, del *Viaje del Parnaso*, de les *Ocho comedias y ocho entremeses nuevos, nunca representados* i de *Los trabajos de Persiles y Sigismunda*. El resultat és una «vie bien fournie dans son ensemble critique mais brève, dans son détail biographique» (Zerari 2021: 154); una vida en què «los datos biográficos propiamente dichos son muy reducidos» (Aradra 2021: 310), i, per tant, una vida de la qual avui es pot dir que el «título cubre engañosamente, de modo sólo parcial y empobrecedor, el contenido de la obra» (Brines 1975: 582). D'aquest conjunt extens de formulacions sobre l'atenció preferent a l'obra, ara convé destacar-ne una en particular:

Como cualquier biografía que se precie, la *Vida de Miguel de Cervantes Saavedra* de don Gregorio Mayans y Siscar recorre el periplo vital del autor del *Quijote* en estricto orden cronológico, de principio a fin. De este modo, se entrecruzan algunos datos relativos a su vida con el análisis de su obra. No obstante, debido a la ausencia total de documentos y de textos indirectos sobre la existencia de Cervantes, se produce una enorme desproporción entre ambos aspectos a favor del segundo (Rey / Muñoz 2006: 34).

L'explicació d'Antonio Rey i Juan Ramón Muñoz manca d'una sèrie de matisos: no és només per falta de documents i de fonts secundàries que la vida incorpora poques informacions biogràfiques. L'atenció pràcticament exclusiva al *Quixot* també l'expliquen la voluntat de defensar el «valor literari» de la novel·la (Mestre 1972: xci), el costum de relacionar vida i obra, i la condició paratextual de l'escrit. Alhora, però, és prou evident que la marcada absència de dades vitals es justifica en part per l'escassetat de material d'arxiu, i si es té en compte que Maians havia advertit que supliria la mancança amb els «escritos», comença a intuir-se el segon índex de la seva actitud crítica.

L'erudit no és el primer que escriu la vida d'un autor de qui res no se sap; de fet, els biògrafs d'Homer fan que l'empresa a què ell s'enfronta sembli gairebé senzilla. Tanmateix, si a l'hora de «raconer la vie de ces auteurs réduits à un nom, sans autre référent qu'un texte» no és inusual «imaginer la vie d'un auteur impliqué» (Rabau 2001: 20), Maians omple els paràgrafs d'ordre biogràfic «d'ellipses, de vides et d'inconnues» (Zerari 2012: 176) i, sobretot, els redueix al mínim en una biografia que més aviat és una presentació crítica de les obres de Cervantes. L'erudit, doncs, per bé que s'acosta a la «patria», als «estudios», a l'«empleo», a la «profesión», al «cautiverio», a la «redención», a la «enfermedad» i a la «muerte» d'un autor implícit, ho fa durant tan poques pàgines i amb tan poc detall que no es pot dubtar de la seva voluntat de defugir aquest procediment.

En altres paraules, Maians malda per evitar, tant com li és possible, d'explicar una vida que desconeix i d'aquesta manera prova el seu rebuig a la hipòtesi fonamentada en els escrits de l'autor. Sobretot, perquè aquesta negativa contrasta amb l'elecció d'altres biògrafs que, davant la mateixa ignorància,

preferien omplir els buits amb dades imaginades a partir de l'obra del biografat o d'altres vides de poetes. Les reticències que aquest mètode desperta en l'erudit, que són implícites en cadascuna de les pàgines d'una vida mancada d'informacions biogràfiques, es fan del tot manifestes en l'apunt sobre l'estada de Cervantes en una presó algeriana.

Entre els capítols trenta-nou i quaranta-u del primer *Quixot*, protagonista i escuder coincideixen en una posada amb el capità Ruy Pérez de Viedma, qui els explica el seu periple per Itàlia i Flandes, la batalla de Lepant i, sobretot, el seu captiveri a Algèria. L'episodi, anomenat *La historia del cautivo* o només *Capitán cautivo*, es presenta en la novel·la com a vertader, i l'exactitud de les dades topogràfiques i cronològiques que el conformen, sumada a les referències a figures cabdals del periple algerià del soldat i escriptor (Fine 2023), fa difícil «not to accord it virtually documentary status» (Gaylord 1983: 90). Però Ruy Pérez no és Cervantes, i Maians se n'adona i planteja: «Después, no sé cómo ni cuándo, le apresaron los moros y le llevaron a Argeb»; encara afegeix: «De aquí coligen algunos que la *Novela del cautivo* es una relación de las cosas de Cervantes» (Maians 1738: 4).

En contra d'aquesta tendència a llegir *La historia del cautivo* com «una relación de las cosas de Cervantes», l'erudit proposa «la no identificación, en la novela del Cautivo, de este con Cervantes, y la correspondencia exacta, por el contrario, de Cervantes con el soldado Saavedra» (Brines 1975: 583) esmentat en l'episodi. D'acord amb aquesta lectura, Maians no converteix les informacions del capítol, per veraces que li puguin semblar, en notícies biogràfiques, sinó que al·lega desconeixement i s'està d'explicar el pas de l'escriptor per la presó.

En altres paraules, l'erudit prefereix reconèixer no saber «cómo ni cuándo», abans que convertir l'episodi d'una ficció en dada biogràfica. En l'apunt, doncs, és explícita una decisió que, en el fons, s'amaga rere cadascuna de les pàgines de la vida, on són força les dades que deixen d'oferir-se. Com molts dels seus predecessors, l'erudit podria haver-se imaginat una biografia a partir de la literatura. Ara bé, comença a intuir els problemes d'aquest mètode i, sabedor que quan escrigui la vida l'haurà d'emprar, fa una biografia que té poc de biogràfic. Dit d'una altra manera, tria el silenci on tants es decidien per la hipòtesi i, d'aquesta manera, revela les reticències que li desperta la font en què altres biògrafs fonamentaven les assumpcions.

Aquest mateix recel es desprèn de la insistència de Maians en la preferència d'ús d'altres fonts. Un cop més, és per primer cop en la «Dedicatòria» que s'insinua aquesta supeditació; en el paratext, l'opció de servir-se de «las hojas» dels escrits és presentada com a resultat de la manca d'informació i no pas com una tria volguda. El plantejament que s'usa la literatura només per falta de documents alternatius no triga a reiterar-se. D'acord amb el model de vida clàssic, Maians s'acosta en primera instància al naixement de l'escriptor. S'ajusta a aquest esquema fins i tot encara que cenyir-s'hi comporti, en el cas de Cervantes, endegar la vida amb informacions dubtoses: l'autor del *Quixot*, de qui es desconeixia l'any en què va néixer, era, a més, «prohijado a porfía de muchas patrias» (Maians 1738: 1). Malgrat aquesta dificultat, Maians hi diu la seva i, com anticipava en la dedicatòria, usa l'obra com a font per a una dada i altra: si d'uns versos del *Viaje del Parnaso* n'extreu

que la pàtria de Cervantes va ser Madrid, del pròleg de les *Novelas ejemplares* n'infereix que l'escriptor va néixer el 1549.

En ambdós casos, l'obra l'aboca a l'error: Cervantes va néixer el 1547 a Alcalá de Henares. Ara bé, precisament perquè l'erudit no confia plenament en la metodologia de la qual, tanmateix, se serveix, l'error queda encobert. D'entrada, perquè la data de naixement l'acompanya de l'avís que la informació es basa «en mi sentir» (Maians 1738: 4) respecte d'uns versos, es fonamenta tan sols en el que «entiendo yo» (Maians 1738: 3) d'un fragment. Sobretot, però, perquè quan es pronuncia respecte del lloc de naixement ho fa amb consciència que tot plegat «deberemos creerlo» només fins que «se exhiba la fe de su bautismo» (Maians 1738: 2).

Davant aquest darrer comentari resulta innegable que per al biògraf existeix una jerarquia: primer és el document i només quan no se'n disposa es pot recórrer a l'obra. La consideració és encara més explícita en un altre punt del discurs. Com ja s'ha avançat, per a Maians no tota l'obra mereix un mateix tractament: hi ha escrits més fidedignes i d'altres que ho són menys. Entre els textos que classifica en la primera categoria s'hi compta, indubtablement, el pròleg del *Persiles y Segismunda*: «Su enfermedad fue tal, que él mismo pudo ser y fue su historiador. Y, porque no tenemos otro, y refiere todas las cosas con tanta gracia, veamos lo que dejó escrito en el fin del *Prólogo*» (Maians 1738: 98). Resulta, però, que si dels mots es desprèn que l'erudit considera el paratext font fidedigna –un escrit on l'autor fa d'historiador de si mateix–, es fa evident alhora que, per fiable que sigui, sempre és preferible un altre tipus de material: Maians deixa clar que si fa de l'obra del biografat el seu document principal és, en essència, «porque no tenemos otro» (Maians 1738: 98).

3. Un exercici de selecció

La darrera afirmació és el tercer símptoma d'una actitud crítica envers l'ús testimonial de la literatura que aquell «ha sido menester valirme de las hojas de estos» (Maians 1738: iv) de la dedicatòria ja insinuava. La necessitat d'interpretar ambdues declaracions com un indicatiu d'una certa desconfiança respecte de la construcció de la biografia a partir de l'obra resulta encara més evident si es pren en consideració que aquests avisos i advertències es troben en una vida que més aviat és un comentari crític dels escrits i, per tant, en una vida on l'ús de la font que tantes reticències desperta assumeix, en realitat, un paper força secundari.

Vet aquí, doncs, tres proves d'una presa de consciència que encara deixa en la biografia una darrera traça. Amb la lectura de la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» es fa manifest que per a Maians no tota l'obra té el mateix valor. A diferència de la majoria de biògrafs, que no fan distincions ni treuen conclusions de diferent ordre en funció del tipus de text, l'erudit classifica els escrits segons la tipologia textual i el grau de literaturització que hi percep, i els assigna validesa biogràfica d'acord amb la categoria en què els emmarca.

Bàsicament, Maians infereix dades per a la vida pròpiament dita només dels pròlegs, les dedicatòries, les aprovacions i el *Viaje del Parnaso*, és a dir, dels textos on percep una força autobiogràfica més acusada. La resta de la producció de l'autor no l'usa com a font, i tan sols fa l'excepció amb el *Quixot* –i, en una ocasió, la *Galatea*–, que sí que converteix en testimoni, per bé que no de ple dret. És en aquest esforç de selecció que l'article se centra des d'ara i fins al final; primer, amb l'anàlisi de les funcions documentals reservades a la novel·la i, tot seguit, amb l'estudi de les tasques dels textos on Maians percep una força autobiogràfica superior.

3.1. Font, però no de ple dret

L'erudit reconeix obertament i en més d'una ocasió que identifica Cervantes amb les veus narratives del *Quixot*. Si el «yo» d'un fragment narrat per Cide Hamete Benengeli l'acompanya una nota que assenyalava «[e]sto es, Miguel de Cervantes Saavedra» (Maians 1738: 53), tot al llarg de les pàgines dedicades al comentari de la novel·la emergeixen sentències com ara «[a]ñade Cervantes, siguiendo el hilo de su ficción» (Maians 1738: 23) i «como dijo el mismo Cervantes» (Maians 1738: 81), que serveixen per introduir citacions llargues pronunciades pels narradors.

Més encara, la superposició entre l'autor i les veus narratives no és l'única que es detecta en la biografia, on la mateixa expressió emprada amb relació a Cide Hamete Benengeli emergeix per subratllar l'equivalència entre Cervantes i el canonge del *Quixot*: «Y a esto aludió el canónigo de Toledo, esto es, el mismo Cervantes» (Maians 1738: 83). Aquesta correspondència autor-personatge és la més explícita d'una vida on encara se'n detecten d'altres. En la biografia es descobreix també una identificació, per bé que més subtil, de l'escriptor amb Pedro Pérez, amb el mestre Nicolau, amb Samsó Carrasco, amb don Quixot i amb Sancho Panza; en aquests casos, s'expressa mitjançant fórmules com ara: «[Cervantes] lo confesó cuando en boca del cura Pero Pérez (que era graduado en Sigüenza) y del barbero maese Nicolás introdujo este coloquio» (Maians 1738: 8), «antes que Cervantes publicase el segundo, dijo en boca de Sansón Carrasco» (Maians 1738: 26), «Cervantes también nos quiso enseñar en boca de don Quijote» (Maians 1738: 72) i «en la persona de Sancho Panza [Cervantes] nos pintó» (Maians 1738: 73).

La constatació que Maians reconeix l'autor en les veus narratives i en alguns personatges de ficció, en principi, qüestiona la tesi que el biògraf no és del tot receptiu amb l'ús testimonial de la literatura. Resulta, però, que l'erudit mai no explota aquesta identificació fins a les últimes conseqüències i, precisament perquè opera amb cautela a pesar que descobreix Cervantes entre les pàgines de la seva novel·la, demostra, un cop més, que es preocupa per conferir a l'obra el seu valor precís.

Aquesta circumspècció es deixa intuir, d'entrada, en la manera d'expressar-se de Maians. Quan considera que l'escriptor es comunica amb el lector a través de la veu narrativa, l'erudit atribueix la citació directament a Cervantes, amb fórmules com ara: «Exclame, pues, Cervantes» (Maians 1738: 22), «oigamos otra vez al mismo Cervantes» (Maians 1738: 55), «advirtiéndolo el mismo Cervantes» (Maians 1738: 80). En canvi, quan qui fa d'intermediari és un dels personatges, Maians

no assigna els mots a l'autor, sinó que es preocupa per remarcar que l'escriptor parla «en boca de» (Maians 1738: 26), «en nombre de» (Maians 1738: 10) o «en la persona de» (Maians 1738: 73). En altres paraules, no s'està de fer notar que qui pronuncia el discurs en última instància és el canonge, és Pedro Pérez, és el mestre Nicolau, és Samsó Carrasco, és don Quixot o és Sancho Panza, i no pas Cervantes mateix. Aquest mirament, que pres individualment seria insignificant, adquireix relleu perquè té lloc en una vida on hi ha encara una segona mostra –força més notòria– de la preocupació per no abusar de la identificació autor-personatges.

Malgrat que descobreix l'escriptor en les seves veus narratives i en més d'una de les figures sorgides de la seva imaginació, Maians no fa del *Quixot* ni de la *Galatea* una font de ple dret. Ben al contrari, comença a servir-se d'ambdues obres a partir del catorzè paràgraf, i mai no les empra més enllà del cent seixanta-cinquè. Si es pren en consideració que en la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» el periple vital ocupa tan sols les primeres i les darreres pàgines, es copsen les implicacions d'aquesta frontera espacial: exclosa dels apartats biogràfics pròpiament dits, la ficció exerceix de testimoni només durant el comentari de l'obra, on no té l'oportunitat de convertir-se en document de la trajectòria biogràfica de l'autor. Ben al contrari, en aquests apartats esdevé via només per acostar-se al gust de Cervantes i, per tant, al seu caràcter.

Per a Maians, els comentaris d'alguns personatges serveixen per conèixer l'opinió de l'autor sobre la gestació o la recepció de les seves obres. Per citar-ne un cas, no dubta de la «celebridad» (Maians 1738: 26) del primer *Quixot*, que demostra amb les paraules que Samsó Carrasco dedica, en el segon volum, a la bona difusió de l'anterior, i que identifica amb les del mateix Cervantes: «Una de las mayores pruebas de la celebridad de algún libro es el fácil despacho de él. Fue tal el que tuvo el primer tomo de esta historia de don Quijote, que antes que Cervantes publicase el segundo, dijo en boca de Sansón Carrasco: *Tengo para mí que el día de hoy están impresos más de doce mil libros de la tal historia*» (Maians 1738: 26).

Els discursos dels personatges, alhora, esdevenen una via per descobrir les creences de l'autor entorn de «las cosas que pertenecen al trato civil y político» (Maians 1738: 73) i, sobretot, són la manera d'accedir a les seves reflexions estètiques i preferències literàries. Els mots que el canonge –al *Quixot*– i Calíope –a la *Galatea*– dediquen a Lope de Vega, per exemple, serveixen per conèixer el parer de Cervantes entorn del poeta i dramaturg.

En aquest sentit, compten tant els judicis a altres poetes com els que afecten la seva pròpia obra; les paraules de Pedro Pérez i del mestre Nicolau durant l'escrutini de la biblioteca de don Quixot revelen que l'escriptor no hauria quedat del tot content amb la *Galatea*: «entretejó en esta su novela tantos episodios que su multitud confunde la imaginación [...]. Bien lo conoció él y aun lo confesó cuando en boca del cura Pero Pérez [...] y del barbero maese Nicolás introdujo este coloquio» (Maians 1738: 8). Tenen també interès les reflexions metapoètiques: el diàleg que mantenen el capellà i el canonge entre els capítols quaranta-set i quaranta-vuit del *Quixot* és la manera de demostrar que «la praxis literaria del alcaíno no está sino en perfecta sintonía con su teoría» (Rey / Muñoz 2006: 24-43).

La identificació autor-narradors i autor-personatges, però, no és font per a cap altre tipus d'informació i, per tant, es pot afirmar que la funció reservada al *Quixot* és tan sols la de revelar el criteri d'un autor en qui Maians veu un home de caràcter moral recte i un crític de bon gust. Aquest ús distancia la «Vida de Miguel de Cervantes» d'altres biografies, on la superposició entre el món de l'obra i el món de l'escriptor es tradueix en l'atribució a l'autor de les aventures dels protagonistes (Rabau 2001: 101). L'impuls d'escriure una vida segons aquest model no devia ser minso per a un biògraf que no només es troba mancat de fonts, sinó que, a més, s'enfronta a un escriptor «el principal asunto» (Maians 1738: 8) del qual –el *Quixot*– és ple de narradors com ell:

In the Quixote, authors –storytellers and writers– abound. It is difficult to identify a character in the book who is not in some sense a writer. The categories of character, reader, author, turn out to be virtually reversible, as one narrative's characters become another's reader-listeners or writer-tellers. Cervantes casts even himself in all three roles. To be sure, the most conspicuous authorial figures of the Quixote are the segundo autor, Cide Hamete, the Moorish translator and the imaginary sabio encantador. But it is hard to stop here: we find Grisóstomo, Antonio the goatherd, Marcela, Ginés de Pasamonte (Maese Pedro), Cardenio and Dorotea, the Captive, Vicente de la Rosa, the goatherd Eugenio, Avellaneda, the son of the Caballero del Verde Gabán, the crafty Basilio and his pedantic cousin, Sansón Carrasco, the Duke and Duchess, and so on –not to mention the principals, Don Quixote and Sancho Panza themselves (Gaylord 1983: 94).

Els atributs artístics dels personatges del *Quixot* expliquen, entre altres coses, que «in the tradition of the great biographies of Cervantes, the mad knight of La Mancha merges with the hero of Lepanto» (Gaylord 1983: 83). L'erudit, a diferència d'aquests biògrafs i malgrat que reconeix Cervantes en aquest personatge i encara en d'altres, no cedeix a la temptació i evita usos tan acusats de l'obra com a font. Els mots amb què clou els paràgrafs dedicats a resseguir com «nos pintó Cervantes tan al vivo los vicios, así de los ánimos como de las obras de los demás escritores» (Maians 1738: 70) sintetitzen la seva concepció del *Quixot* i, per tant, permeten copsar millor l'ús que proposa de l'obra:

Sería menester hacer un libro muy crecido si en todo se hubiese de manifestar el alma verdadera desta fingida historia, y más si hubiésemos de hablar de algunas personas que se creen caracterizadas en las de esta misteriosa historia. Pero, pues Cervantes anduvo tan cauto que encubrió su idea con el velo de la ficción, dejemos estas interpretaciones a la curiosa observación de los lectores (Maians 1738: 74).

Maians situa la història entre la veritat i la ficció: considera que rere el *Quixot* hi ha una «alma verdadera», però no perd de vista que és una història «fingida», on, consegüentment, tot apareix recobert del «velo de la ficción». La funció documental que li concedeix és perfectament consistent amb l'espai intermedi on la ubica, perquè l'empra com a font per a algunes informacions, però no per a totes. La coherència entre la seva concepció de l'obra i l'ús que en proposa demostra, un cop més, que es preocupa per conferir a la literatura el seu valor precís.

El *Quixot* és, convé insistir-hi, testimoni del gust de Cervantes, però mai del seu periple vital. Per a aquesta mena de dades –de les quals ja s'ha remarcat que Maians n'ofereix ben poques–, l'erudit es basa en una sèrie molt restringida de textos curosament seleccionats, i resseguir quins són és la intenció de la darrera part de l'article, que s'inaugura amb un resum dels apartats pròpiament biogràfics de la vida, on s'indica quina és la font rere cadascuna de les informacions aportades.

3.2. Escriure la vida de l'autor a partir de l'autobiografia

Després d'inferir d'uns versos del *Viaje del Parnaso* que Cervantes va néixer a Madrid i de conjecturar, a partir del pròleg de les *Novelas ejemplares*, que aquest naixement hauria tingut lloc el 1549, Maians assenjala, d'acord amb un tòpic que ve d'antic i, alhora, conforme a la cèlebre fórmula del novè capítol de la primera part del *Quixot*³ que des de «sus primeros años tuvo grande afición a los libros» (Maians 1738: 4). Tot seguit, una referència breu a l'«erudición consumadísima» de l'escriptor ocupa l'espai en principi destinat als seus anys de formació, que, per tant, no deixen de ser un misteri. Tenen tant o més d'ígnot el període destinat al servei del cardenal Giulio Acquaviva –que queda reduït a una frase fonamentada en la dedicatòria de la *Galatea*– i la temporada passada entre reixes a Alger. Sí que es pot arribar a conèixer, tanmateix, el pas de l'autor per la «batalla de Lepanto, donde perdió la mano izquierda de un arcabuzazo o, a lo menos herida dél, le quedó inhábil» i on «peleó como debía un tan buen cristiano y soldado tan valiente». Un cop més, és en el pròleg de les *Novelas ejemplares* i del *Viaje del Parnaso* que convé cercar la base d'aquestes informacions, a les quals s'afegeix també la notícia que Cervantes «solo era soldado, sin grado alguno» (Maians 1738: 4). Aquesta darrera dada, que Maians inclou en nota, es torna a oferir més endavant i, aleshores, són la *Novela del cautivo*, el pròleg de la *Galatea*, l'aprovació de la segona part del *Quixot* i *El trato de Argel* que la certifiquen.

Després d'un apunt del retorn de Cervantes a Madrid, l'erudit comença l'anàlisi de l'obra, i no és fins ben bé al final de la biografia que reprèn la narració de la vida de l'autor; ho fa amb un resum de la seva malaltia, que construeix a partir del pròleg del *Persiles y Segismunda*. El relat continua, com es pot suposar, amb una representació tòpica de la mort de l'escriptor, qui no tan sols hauria exhibit en aquest moment un ànim «sereno», sinó que, a més, hauria dit i escrit «donaires». Tot plegat culmina, com marca el costum, amb un retrat de l'escriptor, que, tanmateix, és discursiu i no pictòric. Al pròleg de les *Novelas ejemplares*, el seu artífex substituïa «el habitual retrato del autor en la portada con su descripción física» (Martín 2009: 198), i Maians recupera aquesta mateixa prosopografia, ara ja no a l'inici, sinó com a punt final del seu escrit.⁴

3 La referència a un fragment del novè capítol del *Quixot* entre els apartats pròpiament biogràfics no contravé a la tesi que Maians relega la ficció al comentari de l'obra, perquè «Chapter 9 introduces a personified author who is less transparently *Cervantes*» (Gaylord 1983: 90).

4 L'edició anglesa de la *Vida y hechos del ingenioso hidalgo don Quixote de la Mancha* inclou un *Retrato de Cervantes Saavedra por sí mismo* inspirat precisament en la figura descrita al pròleg de les *Novelas ejemplares*. La presència d'aquest retrat pictòric comporta un distanciament del joc proposat per Cervantes, que descrivia «un retrato pintado ausente, en una especie de écfrafrasis vital» (Cayuela 2019: 82).

Aquesta descripció sembla la millor manera de cloure la vida, perquè el retrat «saca a relucir lo que comúnmente se esconde, los defectos, que no ensalza, sino que es un elogio de la medianía» (Cayuela 2019: 83) i, per tant, està en consonància plena amb la representació que s'ofereix de l'escriptor tot al llarg d'un text que desenvolupa «una imagen sintetizada en dos rasgos: juventud heroica por su comportamiento valeroso en Lepanto y en Argel, pobreza e incomprensión en la madurez» (Martínez 2007: 11), i que insisteix especialment a presentar «Cervantès comme une personne et un artiste dont la valeur ne fut pas justement reconnue par son époque» (Zerari 2012: 175).

És sobretot en les contrarietats que l'autor va haver de superar que Maians posa l'èmfasi, i tot al llarg de la vida –en algun cas, fins i tot durant el comentari de les obres– insisteix que Cervantes ha d'enfrontar-se a «sátiras privadas y públicas» (Maians 1738: 28) i, més encara, que, malgrat que «consiguí la gloria de que su obra tuviese la acetación real» (Maians 1738: 28), mai no va gaudir de la protecció de cap mecenes: «los palaciegos suelen interesarse mucho en ganar las albricias de los aciertos de sus amos en lo que poco importa. Mas ninguno dellos solicitó a Cervantes una moderada pensión para que con ella pudiese entretener su vida» (Maians 1738: 27).

Per a aquesta darrera dada, Maians es fonamenta en l'aprovació de Márquez Torres a la segona part del *Quixot*. L'esbós de Cervantes com a pobre, desvalgut, marginat i marginal –que «va a marcar para siempre la figura del personaje» (Pérez 2014: 200)–, però, no apareix només en aquest paratext. A banda de respondre a un plantejament tòpic segons el qual la fortuna sempre hauria estat esquiva amb els homes doctes i virtuosos, el retrat «of an author who is “viejo, soldado, hidalgo y pobre” seems derived from earlier self-portraits, both in the *Quixote* and in the Prologue to the *Novelas ejemplares*» (Gaylord 1983: 90). La imatge d'un Cervantes «muy desvalido» i «sin favor alguno» (Maians 1738: 1), per tant, sorgeix de la mateixa font que la resta de dades biogràfiques, és a dir, de «las páginas en que [Cervantes] se expresa en nombre propio: dedicatorias, prólogos, *Viaje del Parnaso*» (Canavaggio 2000: 25).

Era aquí que calia anar a parar. Resseguir l'origen de les informacions de la vida de l'autor revela que, a l'hora d'escriure la biografia pròpiament dita, Maians no proposa un ús indiscriminat de l'obra en conjunt, sinó una utilització reduïda d'alguns textos –o, més aviat, paratextos– deliberadament seleccionats. En concret, l'erudit infereix dades de la trajectòria vital de l'autor del novè capítol de la primera part del *Quixot*, del pròleg de les *Novelas ejemplares*, de la dedicatòria i el pròleg de la *Galatea*, del pròleg i l'aprovació de la segona part del *Quixot*, d'*El trato de Argel* i del pròleg del *Persiles y Segismunda* i del *Viaje del Parnaso*. D'aquesta sèrie d'obres, confereix un valor superior a les dues últimes, perquè si de la primera diu que Cervantes «pudo ser y fue su historiador» (Maians 1738: 98), la darrera mereix l'epítet de «memorial de Miguel de Cervantes Saavedra» (Maians 1738: 87) –que, val a dir-ho, està en plena consonància amb el plantejament que és «Cervantes' most overtly autobiographical work» (Rivers 1974: 171).

Amb predilecció o no per uns escrits, Maians tria amb cura els textos que li serveixen de testimoni, en una operació que acusa un esforç de lectura i de filtratge de l'obra que no mostren altres biògrafs, que no fan distincions ni treuen conclusions de diferent ordre en funció del tipus de text. Aquesta

feina de selecció torna a posar al descobert la consciència incipient de l'erudit respecte del mètode inferencial. Abans, però, de subratllar-ne el mèrit, és imperatiu descriure'n el resultat.

Per conèixer les «acciones» de l'autor, Maians es basa només en els textos on Cervantes dibuixa el seu propi retrat, i així ho prova la lectura de les parts biogràfiques de la vida al costat dels «recognizable themes» de l'autoretrat de l'escriptor. Perquè entre aquestes constants de l'esbòs que l'autor del *Quixot* proposa de si mateix s'hi inclouen la majoria de trets que vertebraren la descripció que n'ofereix l'erudit: l'edat avançada, la pobresa, «the soldier's calling», les cicatrius de guerra –en concret, la mà esquerra tollida–, l'empresonament, la forta convicció moral, l'amor per la literatura i un desig d'escriure que supera la pròpia capacitat.

La llista de trets invariables l'elabora Mary Gaylord (1983: 93) en un article que comença amb la remarca que tan «striking is the presence of autobiographical references that readers have often succumbed to the temptation to peer through the veil of fiction for glimpses of the historical Cervantes», però que aviat confronta aquesta tendència amb una altra: «Textual criticism, on the other hand, tends to stress the *absence* of Cervantes from his texts» (Gaylord 1983: 83). Amb la darrera expressió, Gaylord fa al·lusió a algunes lectures dels escrits en què es basa Maians, que avui són mereixedors de consideracions com la següent:

A menudo la crítica ha insistido en el valor autobiográfico de los prólogos de Cervantes, sin tener suficientemente en cuenta, a mi modo de ver, que la voz que en ellos se escucha no se puede identificar sin más con la del autor y tanto menos con la del escritor. No cabe duda de que algunos sucesos aludidos en los prólogos son autobiográficos, pero es igualmente indudable que ese material anecdótico se ve afectado por el proceso de ficcionalización del autor y por la intención contingente con que ha sido usado (Martín 2009: 198).

Tanmateix, com es desprèn de l'inici del fragment, aquestes lectures tot just comencen a sorgir i, durant anys, els pròlegs, les dedicatòries i les aprovacions, però també el *Viaje del Parnaso*, s'han considerat plenament autobiogràfics i, consegüentment, s'han utilitzat a la manera de Maians. Així ho evidencia, per exemple, que la imatge de Canavaggio d'un *Cervantes* víctima de l'adversitat no es distancii «lo más mínimo de la que de él nos dejó su primer biógrafo, don Gregorio Mayans y Siscar» (Rey / Muñoz, 2006: 26). Però també, i per citar-ne una altra mostra, que al tercer volum de la *Historia de la literatura española* es descriu Cervantes com «un autor que confiesa leer hasta los papeles rotos de la calle» (Ruiz 2010: 208), amb una sentència que remet a la certesa de Maians que l'escriptor «tuvo grande afición a los libros, de suerte que hablando de sí dijo: “Yo soy aficionado a leer aunque sean los papeles rotos de las calles”» (Maians 1738: 4).

Aquestes lectures, com la de l'erudit, reprenen «le discours même de Cervantès sur lui même» (Zerari 2021: 151), en una operació que no està lliure de conseqüències: convertir en document els escrits en què l'autor insereix un relat retrospectiu de la seva vida comporta que es produeixi entre biògraf i biografat una relació de continuïtat. Maians, com faran tants altres, construeix «un

auteur qui n'est qu'un effet de texte, une "fiction d'auteur", perquè la «mise en scène de soi (ou plutôt de son double poétique) opérée par l'auteur dans son œuvre a une incidence directe sur le discours biographique extérieur» (Cayuela 2012: 27). Les implicacions de l'operació, si no és que ja són conegudes, es poden intuir. «Cervantes' self-portraits, like Rembrandt's, tell us, not so much what kind of man he was, but what kind of artist he wished to appear to be» (Rivers 1974: 167), i és en part a aquest personatge imaginat que Maians acosta el seu lector.

L'erudit, doncs, presenta com a històrica una ficció d'autor. El resultat de l'empresa, però, no anul·la la tesi que Maians comença a intuir les implicacions de compondre la vida del poeta a partir dels seus escrits. D'entrada, perquè la cerca del Cervantes històric és mínima en una vida que, ja s'ha remarcat, ofereix en realitat ben poques dades sobre la trajectòria vital de l'autor. Sobretot, perquè si Maians manté amb l'escriptor una relació de continuïtat és perquè converteix en font de dades biogràfiques només pròlegs, dedicatòries, aprovacions i el *Viaje del Parnaso*. I l'ús exclusiu d'aquests escrits com a document per a la trajectòria vital de l'autor comporta un esforç de classificació que, a banda de ser atípic, acusa, un cop més, la preocupació de l'erudit per conferir a cada escrit el seu valor precís.

4. Conclusions

La impressió que l'obra del biografat no és per a Maians una font innocent acompanya la lectura de la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» des de la primera fins a la darrera pàgina. Poc després d'obrir el llibre, el lector se sorprèn en descobrir la confessió de l'erudit de la metodologia emprada: «la materia que ofrecen las acciones de Cervantes es tan poca, y la de sus escritos tan dilatada, que ha sido menester valerme de las hojas de estos» (Maians 1738: iv).

Encara no ha oblidat aquests mots que arriba a l'índex i observa que té a les mans un comentari de les obres de Cervantes més que no pas una vida. Davant del sumari, doncs, s'adona que tal vegada no havia comprès els mots de la dedicatòria, on l'erudit potser confessava haver escrit sobre les obres i no haver suplert la manca d'informació biogràfica amb dades inferides de la ficció. No ha de llegir gaire enllà perquè una observació nova se sumi a les dues anteriors: lluny de considerar la literatura el testimoni més adequat, per a Maians sempre són preferibles el document i les fonts secundàries, i només és legítim remetre's a l'obra si no es disposa de cap dels dos.

De declaracions paral·leles a aquesta darrera, en descobreix d'altres al llarg d'una lectura durant la qual, sobretot, li sembla detectar un afany de selecció per part de Maians, que distingeix els escrits que testimonien només el caràcter de l'autor dels textos que poden exercir tant aquesta funció com la de document per a la trajectòria vital. En aquest esforç de classificació, i si la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra» no és el primer escrit del gènere que fulleja, el lector hi veurà la distància entre l'erudit i altres biògrafs, que no proposen distincions en funció de la tipologia textual o el grau de literaturització. Precisament si és un consumidor més o menys assidu de vides, s'adonarà també

Mar Manyé de Gibert. Cap a un ús crític de l'obra com a font d'investigació biogràfica: la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra», de Gregori Maians i Siscar

que, gràcies a la utilització selectiva de l'obra com a font, Maians evita usos més abusius d'un mètode que en altres mans podia implicar la superposició total entre el món de l'autor i el de la ficció.

Quan arriba al final, és cert, confirma una sospita: Maians recupera l'autoretrat de l'escriptor; per tant, no dibuixa l'artista que Cervantes era, sinó l'autor que aspirava a ser. El conjunt, però, sempre pesa més que les darreres pàgines i, en aquest cas, el tot és una vida on la literatura esdevé document «porque no tenemos otro» (Maians 1738: 98) i, sobretot, una vida on es proposa un ús reduït i selectiu d'aquest testimoni. Quan tanca el llibre, doncs, el lector ho fa amb la impressió que l'«ha sido menester valerme de las hojas de estos» (Maians 1738: iv) avança un ús crític d'aquesta font.

Bibliografia

- Álvarez, M. J. (2007) «Lord Carteret y Cervantes: análisis del contexto socio-histórico que propició la primera iniciativa inglesa de editar el *Quijote* en español y ofrecer una biografía de su autor», dins Martínez, E. (coord.) *Cervantes y el Quijote. Actas del coloquio internacional*, Madrid, Arco Libros, pp. 227-238.
- Aradra, R. M. (2021) «Las biografías de autor en la construcción de la historia literaria», dins Ruiz, P. (coord.) *Studi Ispanici. Sociología de la literatura hispánica (II). Biografías de escritores y campo literario*, núm. XLVI, Pisa / Roma, Fabrizio Serra Editore, pp. 297-317.
- Brines, F. (1975) «El primer cervantista: Mayans y Siscar (Comentarios a la última edición de su *Vida de Cervantes*)», *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm. 297, pp. 582-598.
- Canavaggio, J. (2000) *Cervantes entre vida y creación*, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos.
- Cayuela, A. (2012) «Fragments de biographie dans le paratexte (XVIe-XVIIe siècles): vies “trouées” et “morceaux” choisis», dins Boillet, D. / Fragonard, M. M. / Tropé, H. (coord.) *Écrire des vies. Espagne, France, Italie. XVIe-XVIIIe siècle*, París, Presses Sorbonne Nouvelle, pp. 21-38.
- Cayuela, A. (2019) «El sujeto literario y el arte del retrato en el siglo XVII», dins Ruiz, P. (coord.) *Autor en construcció: sujeto e institució literaria en la modernitat hispánica (siglos XVI-XIX)*, Saragossa, Prensas de la Universidad de Zaragoza, pp. 71-94.
- Fine, R. (2023) «Figuraciones y/o desfiguraciones autoriales en la obra de Cervantes», *E-Spania: Revue électronique d'études hispaniques médiévales*, núm. 45, juny 2023, sp.
- Fuster, J. (1969) «Gregorio Mayans y sus cosas», *Destino*, núm. 1643, p. 45.
- Gaylord, M. (1983) «Cervantes' Portrait of the Artist», *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America*, vol. 3, núm. 2, tardor 1983, pp. 83-102.
- Lefkowitz, M. R. (1981) *The Lives of the Greek Poets*, London, Duckworth.
- Lefkowitz, M. R. (2012) *The Lives of the Greek Poets. Second edition*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Maians, G. (1737) «Gregorio Mayans a Francisco Almeida», Madrid, 9-III-1737, Biblioteca Archivo Hispano Mayansiano, núm. 140.
- Maians, G. (1738) «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra», dins *Vida y hechos del ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, Londres, Tonson.
- Martín, J. M. (2009) «Cervantes desde sus prólogos», dins Arredondo, M. S. / Pierre, C. / Moner, M. (coord.) *Paratextos en la literatura española (siglos XV-XVIII)*, Madrid, Ediciones de la Casa de Velázquez, pp. 197-212.
- Martínez, E. (2001) «El sentido oculto del *Quijote*: el origen de las interpretaciones trascendentes», dins Bernat, A. P. (ed.) *Volver a Cervantes. Actas del IV Congreso Internacional de la Asociación de Cervantistas*, vol. 2, Palma, Universitat de les Illes Balears, pp. 1201-1210.

Mar Manyé de Gibert. Cap a un ús crític de l'obra com a font d'investigació biogràfica: la «Vida de Miguel de Cervantes Saavedra», de Gregori Maians i Siscar

- Martínez, E. (2007) «Cultura de la pobreza en Cervantes ¿o cultura de la adversidad?», *Clarín. Revista de nueva literatura*, any 12, núm. 71, p. 11-12.
- Mestre, A. (1972) «Prólogo», dins Mestre, A. (ed.) *Vida de Miguel de Cervantes Saavedra*, Madrid, Espasa-Calpe, pp. VIII-XCIII.
- Pérez, J. (2014) «Gregorio Mayans y la invención mitificadora de Cervantes», *Cervantes: Bulletin of the Cervantes Society of America*, vol. 34, núm. 2, pp. 197-202.
- Rabau, S. (2001) «Présentation», dins Dubel, S. / Rabau, S. (coord.) *Fiction d'auteur? Le discours biographique sur l'auteur de l'Antiquité à nos jours*, París, Honoré Champion, pp. 17-21.
- Rey, A. / Muñoz, J. R. (2006) *El nacimiento del cervantismo. Cervantes y el Quijote en el siglo XVIII*, Madrid, Verbum.
- Rivers, E. L. (1974) «Cervantes' Art of the Prologue», dins Solà-Solé, J. M. / Crisafulli, A. / Damiani, B. (coord.) *Estudios literarios de hispanistas norteamericanos dedicados a Helmut Hatzfeld en su 80 aniversario*, Barcelona, Ediciones Hispam, Lacetania, pp. 167-171.
- Ruiz, P. (2010) *Historia de la literatura española. El siglo del arte nuevo, 1598-1691*, vol. 3, Barcelona, Editorial Crítica.
- Ruiz, P. (2019) «El sujeto literario a partir de Cervantes. Laberintos, vuelos y espejos», dins Ruiz, P. (coord.) *Autor en construcción: sujeto e institución literaria en la modernidad hispánica (siglos XVI-XIX)*, Saragossa, Prensas de la Universidad de Zaragoza, pp. 119-151.
- Ruiz, P. (2021) «Escribir la vida del autor. Algunas inferencias a modo de epílogo», dins Ruiz, P. (coord.) *Studi Ispanici. Sociología de la literatura hispánica (II). Biografías de escritores y campo literario*, núm. XLVI, Pisa / Roma, Fabrizio Serra Editore, pp. 421-436.
- Zerari, M. (2012) «Remarques sur la première biographie de Cervantès: *Vida de Miguel de Cervantes Saavedra*, de Gregorio Mayans y Siscar (1737)», dins Boillet, D. / Fragonard, M. M. / Tropé, H. (coord.) *Écrire des vies. Espagne, France, Italie. XVIe-XVIIIe siècle*, París, Presses Sorbonne Nouvelle, pp. 169-179.
- Zerari, M. (2021) «Cervantès, première Vie, première(s) figure(s)», dins Zerari, M. (dir.) *Le Grand Écrivain et sa première Vie. «L'illusion biographique» (XVIe-XVIIIe siècle)*, París, Classiques Garnier, pp. 125-155.